

УДК 316.774:004(477)"316":[82-94:[378.091.212:070-051]:[378.4(477.411)КНУКІМ

Інформаційний простір на лінії розмежування. Нотатки зі щоденника студентки-журналістки КНУКІМу

Анна БЕЛА
студентка 4 курсу КНУКІМ

© Бєла А., 2024

Авторка цього матеріалу народилася й виросла в Карлівці неподалік Донецька. 2014 р. кинута рашистами на це село бомба повністю зруйнувала рідну домівку студентки. Далі була вимушена евакуація — Селидове, Київ, Запоріжжя. Юність, опалена війною, очима талановитої юнки.

Цієї весни панна Анна захищає творчу бакалаврську роботу в формі її першої книги, що має назву «Історії війни — своїми очима».

У цьому фрагменті щоденника — крик душі майбутньої журналістки про те, як ми програємо інформаційну війну росії.

INFORMATION SPACE ON THE CONTACT LINE. NOTES FROM THE DIARY OF KNUKIM JOURNALISM STUDENT

Anna BIELA
4th year student, KNUKIM

The author of this article was born and grew up in Karlivka, near Donetsk. In 2014, a bomb thrown by rashists at this village completely destroyed the student's home. Then there was a forced evacuation — Selydove, Kyiv, Zaporizhzhia. War-torn youth through the eyes of a talented young woman.

This spring, Anna defends her creative bachelor's thesis in the form of her first book, titled "Stories of War — Through My Eyes".

This diary fragment contains the cry of the future journalist's soul about how we are losing the information war to Russia.

«Спіймати» голос Києва на Донеччині — то вже геройство

2017 рік. Вибігаю з нашого дому, намагаючись бути біля машини раніше за тата. Школа на цьому тижні закінчилась, тож ці вихідні будуть проведені в Карлівці. Підходжу до машини й бачу, що його ще немає. З усмішкою гордо піднімаю підборіддя, бо продовжую мужньо дотримуватися свого принципу — не запізнюватись.

Щоразу буквально хапаюся за будь-яку можливість кудись поїхати з татом. Це одне з моїх найулюбленіших видів проведення часу. Їхати на передньому сидінні, роздивлятися види з вікна, спілкуватися на найрізноманітніші теми світу й слухати музику. Звісно, коли її виходить послухати...

Стрибаю на місце біля водія й чекаю на тата. Він заводить машину — і ми вирушаємо в нашу міні-подорож. Не торкаюся кнопок радіо, бо розумію, що поки ми не виїдемо за межі села — це апріорі безсенсово. І коли переді мною зникає вивіска з перекресленим написом «Карлівка» на білій дошці, одразу хапаюся за бігунок.

На першій же хвилі чую огидний російський голос. Одразу ж перемикаю. Кручу ще декілька разів. Результат той самий.

— Десь у мене є записані хвилі наших радіо, — кажу татові, поки шукаю телефон.

— З якого міста мовлять? — питає він.

— Краматорськ.

— Може не дійти сигнал, — хитає тато головою. — Ми досить далеко.

— Давай хоча б спробуємо, — напружено вдихаю, вводячи номери хвиль.

Набираю перші цифри хвилі, на якій повинне мовити NRJ. У відповідь — рипіння. Ввожу інший номер — намагаюся знайти хвилю «Наше Радіо». Той самий результат. Набираюся терпіння й набираю номер, шукаючи Хіт ФМ.

— Погода в Москві..., — долинає до вух у відповідь.

— Ясно, — кажу, перемикаючи. — Не Хіт ФМ.

Починаю крутити бігунок, змінюючи номери хвиль по черзі. Може, хоча б таким чином я знайду щось українське. І от на одній із них я чую такий рідний джінгл радіостанції «Наше Радіо». Радісно всміхаюся татові, плескаючи в долоні. Тільки от це інший номер хвилі. Не той, що я бачила на сайті.

— Може бути таке, що вони мовлять на інших хвилях? — питаю я тата, піднімаючи голову. — Не ті, які записані на їхньому сайті.

— Гадаю, так, — тато низує плечима, мовляв, усе може бути.

— Байдуже, на якому номері, — кажу я. — Головне, щоб працювали.

Проте недовго музика грала. В буквальному сенсі. Перша пісня навіть не встигла пролунати до кінця, як її перебило дратівливе рипіння, що свідчило про відсутність зв'язку.

Після кожної своєї спроби чую паскудні російські голоси.

— Новини в Росії такіє...

— В Воронежі відбулося...

— В гостях студії Філіпп Киркоров...

— Вас привітєвєтє радио Енерджи...

— Енерджи — це якраз те, що мені було потрібно, — з гіркотою вимовляю я. — Тільки от я шукала *наше* радіо Енерджи.

Ну хоч б одна поїздка може обійтєся без мого роздратування й істеричних перемикаєчє кнопки радио в пошуках української радіостанції?

— Під'їдемо до Новогородівки, запрацює Люкс ФМ, — намагаєтєся заспокоїти мене тато.

Продовжую крутити бігунок. Може, пощастить? Крізь численні рипіння та переривання зв'язку ледве-ледве чую фразу: «Русское радио. Украина». Спочатку в серці здійснюєтєся радієть, але потім приходить розуміння, що це просто неможливо слухати. Долинають голоси рідних ведучих, вже починаєтєся якась пісня, але мені просто не вистаєчає нервів слухати цей скрегіт та торохтіння, якому немає кінця.

Бєру в руки телефон, щоб знайти інші номери хвиль українських радіостанцій. Набираю в пошуковикє потрібний запит, але екран залишаєтєся незмінним. Ну, звісно... По дорозі не буде інтернету. Хочєтєся плакати від роздратування. Не припиняю крутити бігунок, хоч і розумію, що сенсу в цьому просто немає.

— В Питере... — чуєтєся на одній із хвиль.

— Та не цікаво мені, що відбуваєтєся в вашому Питере! — злісно гарчу я, крутячи бігунок, перед цим гучно ляпаючи долонею об бардачок машини.

Перемикаю решту хвиль, які залишилися. У відповідь — суцільні звуки, які свідчать про відсутність зв'язку. Кажуть, білий шум заспокоює нервову систему. Але в той момент я готова була розбити лобове скло від люті та відчаю.

Доля нової телевежі

До початку збройної агресії рф проти України моє рідне село Карлівка отримувало теле- та радіосигнали від телевізійної вежі Петрівського району міста Донецьк. Ця вежа є найвищою спорудою й Донецькій області, яка має здатність забезпечити мовлення приблизно в радіусі 100 км.

У 2014 році внаслідок окупації міста російськими військами вежа перестала транслювати українське теле- та радіомовлення. Відтоді Карлівка повністю залишилося без зв'язку.

Українське радио можна було почути тільки доїхавши в сусідні міста, такі як Сєлидове, Покровськ, Краматорськ. У самому сєлищі й по дорозі до міст почути українську мову було неможливо.

Із телебаченням питання можна було вирішити, але дуже й дуже складно. Спробую пояснити, чому.

До війни на території Карлівки можна було переглядати аналогове, цифрове та супутникове телебачення. До 2018-го ми відкидаємо будь-яку можливість використання аналогового та цифрового. Телевежа в Донецьку захоплена окупантами. Іншої телевежі, яка б могла забезпечувати сигнал на лінії розмежування, не було. Єдиним варіантом залишався супутник.

Коли в 2014 році ми їхали в машині до Карлівки, я пам'ятаю, як тато, сидючи за кермом, постійно повторював: «Як приїдемо, найперше, що ми повинні зробити — це встановити супутникову тарілку, щоб дивитися телевизор».

Ми так і зробили — встановили все необхідне, щоб дивитися українське телебачення.

Але не кожна сім'я мала таку можливість. На встановлення тарілки, звісно, не витрачаються всі гроші світу, проте в той період це було зовсім не дешевим задоволенням. Необхідно купити обладнання, найняти людину, яка обслужить вас. І не один раз. Бо за роки користування супутником виникали численні проблеми, які повинен був вирішити спеціаліст. У цей же період російські пропагандистські телеканали транслюються буквально на проволоку. З будь-якої банки можна було подивитися десятки російських телеканалів.

Газети та журнали в селищі на лінії розмежування, звісно, що не друкувалися. На супутниковому телебаченні та за повної відсутності радіомовлення ми прожили 4 роки. Більшість селян, не маючи можливості купити та встановити собі потрібне обладнання, годували себе російськими новинами, сигнал від яких ішов ідеальний.

І от у 2018-му році в місті Гірник, що за 15 кілометрів від Карлівки, встановлюється телевізійна вежа. У прифронтовому районі біля Донецька існувала так звана «біла пляма», на території якої не велося теле- та радіомовлення українських станцій. І Міністерство інформаційної політики після чотирьох років війни вирішує побудувати телевежу з метою транслювати українське на окупованій території Донецької області. Телевежу, яка покрила б Авдіївку, Мар'їнку, Ново-троїцьке, Карлівку та інші прилеглі райони.

У результаті було збудовано 190-метрову вежу, радіус мовлення якої для кіловатних радіопередавачів передбачався близько 30 — 40 кілометрів, а для 5-кіловатних близько 100 кілометрів. При достатній потужності передавачів сигнал повинен був покривати окупований Донецьк та ще територію на 40 км за його межами.

Тільки є одне але... Сигнали цієї вежі глушилися. На цьому і все.

Передавачі «ДНР» виявилися сильнішими

Майже одночасно з повідомленням про зведення вежі в Гірнику так зване «міністерство зв'язку» ДНР повідомило про введення в експлуатацію потужного цифрового передавача у форматі DVB-T2 в окупованій Горлівці. При встановленні такого самого передавача частоти конфліктували, тому сигнал міг глушитися з обох боків. Проте якщо передавачі були різними, то глушився сигнал передавача з меншою потужністю.

Отже, проблема з телебаченням так і не вирішилася, оскільки окупанти повністю глушили сигнали Гірницької телевежі. Єдина хороша новина була в тому, що завдяки цій вежі в Карлівці нарешті за 4 роки запрацювало радіомовлення, яке дійсно передавало сигнали українських станцій.

Та повернімося до телебачення, з яким ситуація в 2018-му році стала вкрай складною. У цей період Україна зобов'язалася перейти від аналогового телебачення до цифрового. Гірницька телевежа передавала цифрове мовлення, проте, як я вже зазначила, українські телеканали вона не транслювала через протидію російських окупантів.

Для нас можливим варіантом дивитися українське так і залишався супутник. Проте водночас із зобов'язанням перейти на цифрове телебачення частоти супутникового почали кодуватися. Грубо кажучи, якщо ми візьмемо певну кількість провідних українських телеканалів, які перейшли на цифрове мовлення, вони повинні були кодуватися на супутниковому. Купувати приставку для цифрового телебачення не мало жодного сенсу, адже його мовлення глушилося.

Порятунком стало значне покращення якості інтернет-зв'язку, тому ми прийняли рішення перейти на інтернет-телебачення.

За вісім років питання телевізора було одним із найскладніших. Постійно зникав зв'язок, зникали канали, кодувалося мовлення. «Телевізійник», як ми називали спеціаліста з цих питань, приходив до бабусі додому частіше, ніж її власний син. Не забуваємо постійні обстріли, під якими перебувало наше село. Після кожного потрібно було викликати «телевізійника», бо обов'язково зникнуть якісь канали або телевізор в цілому перестане працювати. Також якість зв'язку дуже залежала від погодних умов. Дмухне найменший вітер — половина каналів зникне з радару. Після таких негод, як зливи та грози, телевізор міг тижнями не працювати. Додам іще те, що в перші роки війни в нас майже не було електроенергії через обстріли.

Ситуація покращилася після 2016-го, проте відключення світла все одно залишалася «нормальним» явищем. Ще й ці переходи від супутникового до цифрового та інтернет-телебачення. Пам'ятаю, якими нервовими були ці процедури та скільки фінансів пішло на те, щоб дивитися українське, поки нашим селом вільно «розгулювали» російські частоти.

З російськими новинами та концертами Кобзона

Якщо наша сім'я мала можливість розбиратися з проблемами телебачення, то багато односельчан її не мали. У всьому селищі тільки й залишилися самотні бабусі, які днями й ночами сиділи біля телевізора... з російськими новинами та концертами Кобзона. Боляче це усвідомлювати.

Боляче усвідомлювати й те, що тільки після чотирьох років війни (станом на 2018-й) було вирішено встановити вишку, яка мала покрити прифронтові території українським теле- та радіомовленням. І яка в результаті виконала лише половину своєї функції.

Мало не забула згадати мобільний зв'язок. Як би це смішно не звучало, але декілька років спілкуватися між собою можна було хіба що голубиною поштою. Хочеш щось сказати? Прийди до цієї людини додому.

Вишка зв'язку МТС (сьогодні це Vodafone), як зараз пам'ятаю, була прямо біля продуктового магазину, на сусідній вулиці. У 2014-му році вона повністю згоріла, не залишивши після того можливості комусь зателефонувати.

Впіймати єдину «паличку» зв'язку на телефоні можна було тільки вийшовши на вулицю. Але насправді поговорити з кимось таким чином було неможливо. І якщо в Карлівці ми трималися всі разом, знаючи, де ми і як ми, то коли я переїхала в Селидове, мені було дуже тривожно. Бо поговорити з батьками я не могла, а впевнитися, що з ними все добре, я мала змогу тільки дочекавшись вечора, коли вони переступали поріг квартири.

Ситуація покращилася десь так в році 2016-му. Тоді ми вирішили перейти на іншого мобільного оператора — Life (сьогодні це Lifecell), вишка зв'язку якого розміщувалася в сусідньому селі Галицинівка. Зв'язок так само міг перериватися, але хоча б кількома словами вже можливо було перекинутися.

Загалом питання будь-якого зв'язку — теле-, радіо-, мобільного — було проблемним. Перші роки минули повністю без радіо та телефонів. Телевізор ми намагались дивитися, але обстріли та навіть погодні умови регулярно цьому заважали. Після чергового зникнення сигналу, в очікуванні «телевізійника», доводилося залишатися вдома в тиші, наодинці зі своїми думками. З думками про те, що колись було можливим життя, коли ти натискаєш будь-яку кнопку на пульті — і на екрані телевізора з'являються всі твої улюблені канали. З думками про те, що через людей, які вирішили, що вони мають право забирати чужі домівки, ти повинен терпіти знущання, на які не заслуговував.

Водночас приходило усвідомлення того, що десь у сусідніх домівках сидять ті, хто не має змоги купити собі потрібне телевізійне

обладнання. Що єдине, на чому вони можуть дивитися телевізор, — це проволока та жерстяна банка. І ці люди не залишаються наодинці зі своїми думками, як ми, поки чекаємо спеціаліста. Вони обирають дивитися те, що доступне. Те, що стабільне. Те, що не переривається. Хоч би що. З російськими новинами та концертами Кобзона.

Тільки щоб не сидіти в гробовій тиші. Тиші, поки немає обстрілів. І на жаль, відрадом цих людей було російське телебачення. Яке не переривалося, якому не було жодної протидії. Усвідомлення цього викликало лють у моїй душі.

Сидячи в тиші, мені здавалося, що я чую їхні голоси. Ті російські голоси. У новинах, фільмах, трансляціях концертів. Уявляла, як перед телевізором сидять українці. Зомбовані. З застиглим поглядом туплячись в екрани. Зруйнованою свідомістю. І мені хотілося, щоб воно замовкло. Те російське телебачення. Щоб жодна вежа не була здатна передати їхній сигнал. Щоб люди краще сиділи в тиші. Але якась самотня бабуся, що залишилася без дітей та рідних, сидючи сама в холодній темній хаті, не хотіла тиші. І це боляче усвідомлювати.

Досі боляче усвідомлювати.

Ми різні? Справді?

Багато людей схильні формувати свою думку, спираючись на «факти», які нібито й так відомі всім.

Який відсоток українців взагалі цікавився перебігом війни на Донбасі до повномасштабного вторгнення?

Такої статистики я, на жаль, не знайшла. Але з огляду на свій досвід спілкування та завдяки спостереженням за людьми я впевнено можу сказати, що небагато. Деякі друзі мені казали це прямо. І моїм розчаруванням є навіть не той факт, що більшості українців було байдуже на війну на Донбасі, а ті думки, які сформувалися про нас — мешканців східного регіону. Багато людей до початку повномасштабної збройної агресії не цікавилися конфліктом на сході, але водночас підпадали під поширені стереотипи. Основні з них — сепаратистські настрої жителів Донбасу.

«Ці російськомовні донецькі вже своє життя чекають прихід Росії, і це їхня провина, що Путін напав на Україну» — *ось* що думають про мешканців Донбасу.

Так, російська пропаганда не мала впливу такого масштабу на мешканців центральних та західних регіонів України, як на східних. Але не тому, що жителі Донбасу не мають критичного мислення. А тому, що пропаганда ворога працювала на сході вільно, без будь-яких перешкод, на відміну від інших територій, де трансливався український медіапродукт.

Я вже це зазначала, але повторюю знову: з 2014-го по 2018-й рік на лінії розмежування не велося українське теле- та радіомовлення, а трансляцію для мешканців лінії фронту Міністерство інформаційної політики зорганізувало лише через 4 роки після початку збройної агресії. До того донеччанам, наголошую, таким самим громадянам України, як і мешканцям інших регіонів, було майже неможливо споживати український медіапродукт. Хоча територія не була окупована. Саме ці дії лише пришвидшували повномасштабне вторгнення.

Варто усвідомлювати, що інформаційний простір — одна з основних ділянок ведення гібридної війни. Той, хто володіє інформаційним простором, хто формує його, хто наповнює його — той володіє свідомістю громадян, що перебувають у цьому просторі. Той, хто має контроль над контентом громадян, той має контроль над громадянами. Це питання нагальне й сьогодні. Але не тільки для мешканців сходу.

Повернімося до стереотипізації щодо ставлення до мешканців Донбасу.

Я розглянула результати опитування соціологічної групи Рейтинг від 17 — 18 серпня 2022-го року, відображені в діаграмі «Відмова від російського контенту».

Результати соціологічного опитування щодо споживання російського контенту (Рейтинг, 2022).

У цьому опитуванні висвітлено, скільки відсотків українців відмовилося від російського контенту після повномасштабного вторгнення, а саме: перегляд російських серіалів, прослуховування ро-

сійських виконавців. Респонденти мали чотири варіанти відповідей: «Продовжують дивитись/слухати як раніше», «Почали дивитися/слухати рідше», «Взагалі перестали дивитись/слухати», «Не дивились/слухали раніше і не дивляться/слухають зараз».

Результати опитування розділили респондентів за статтю, віком та місцем проживання. Мене цікавило лише останнє.

За результатами цього опитування ми бачимо, що мешканці східних регіонів до повномасштабного вторгнення споживали російський контент не більше за інших. Наприклад, після збройної агресії РФ російську музику перестали слухати 42% мешканців сходу, коли відсоток південних і центральних регіонів сягає 40%. Або, наприклад, 21% мешканців східних регіонів не дивились російські серіали до війни і не дивляться зараз, так само, як і південні регіони (21%). А відсоток опитаних, що перестали дивитися серіали після 24-го лютого, сягає 48%, коли, наприклад, відсоток опитаних з центральних регіонів сягає 41%.

Бачите якусь суттєву різницю між регіонами?

От і я ні. Числа різняться між собою в межах декількох відсотків, що фактично говорить про те, що всі регіони України мають однакові показники відмови від російського контенту як на заході, так і на сході країни. Виходить, що не такі ми вже з вами й різні, правда?

Не знаю, скільком людям і скільки разів треба кричати про те, що зараз як ніколи потрібно працювати над об'єднанням українців, а не розділяти їх на «західних» та «східних». Ці наративи насаджувалися роками російською владою, а такого роду погляди лише наближали день повномасштабного вторгнення. І якщо це не зупинити, якщо ми будемо лише спостерігачами за тим, як нація роз'єднується на очах, шукаючи правих і винуватих, війна ніколи не закінчиться.

Покликання ЗМІ — формувати правильний інформаційний простір в Україні.

Замало журналістів свого часу кричали про те, що на сході України не транслюється україномовний медіапродукт, замало журналістів звертали широку увагу загалом на бездіяльність влади у конкретних регіонах. Натомість і маємо розбіжності в поглядах громадян та поширення стереотипізації.

Переконливо стверджую, як корінна мешканка того краю, що Донбас — такий самий регіон України, як і Київщина чи Закарпаття. Донеччани й луганчани — такі ж громадяни України, як і полтавці або львів'яни. А інакше дайте самі собі відповідь на запитання: чи може закінчитися війна в тій державі, де народ ділить сам себе?

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОСИЛАНЬ

Рейтинг. (2022, 17–18 серпня). *Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: Ідентичність. Патріотизм. Цінності* [Слайди PowerPoint]. https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_independence_082022_xvii_press.pdf

REFERENCES

Rating Group. (2022, August 17–18). *Simnadtsiate zahalnonatsionalne opytuvannia: Identychnist. Patriotyzm. Tsinnosti* [Seventeenth National Survey: Identity. Patriotism. Values] [PowerPoint slides]. https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_independence_082022_xvii_press.pdf